

В. О. Квас,
аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3689-1605>
А. А. Олешко,
д. е. н, професор, завідувач кафедри смарт-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9328-7730>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.16.74

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

V. Kvas,
Postgraduate student, Kyiv National University of Technologies and Design
A. Oleshko,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design

THEORETICAL JUSTIFICATION FOR THE IMPROVEMENT AND DEVELOPMENT OF THE NON-STATE PENSION SYSTEM IN UKRAINE

У статті досліджено основні теоретичні положення удосконалення та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в контексті реформування та трансформації економічної системи України. Закцентовано на діяльності недержавних пенсійних фондів як інститутів накопичувального пенсійного забезпечення та внутрішніх інвесторів національної економіки. Визначено переваги і недоліки функціонування недержавних пенсійних фондів з урахуванням кращих пенсійних політик розвинених країн. Обгрунтовано зростання ролі недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України внаслідок соціально-економічного дисбалансу поколінь, причиною якого є старіння населення, а також низьким рівнем пенсійних виплат, що надаються у сфері державного пенсійного страхування.

Зроблено висновок, що пенсійна система України повинна ґрунтуватись на оптимальній комбінації механізмів державного та недержавного пенсійного забезпечення, що дозволить досягти рівня європейських стандартів пенсійного страхування та життя пенсіонерів.

Non-state pension funds, as entities within Ukraine's three-tier pension system, stimulate socio-economic development, help balance state budget expenditures on pensions, increase motivation for active labour and savings, encourage older workers to remain in the labour market, and contribute to solving problems related to the sustainability and adequacy of state pensions in the context of demographic change.

The article examines the main theoretical provisions for improving and developing non-state pension provision in the context of reforming and transforming Ukraine's economic system.

It focuses on the activities of non-state pension funds as institutions of accumulative pension provision and domestic investors in the national economy. Non-state pension provision ensures regular voluntary transfers of pension contributions to non-state pension funds and their growth through investment income from their placement.

The advantages and disadvantages of non-state pension funds are identified, taking into account the best pension policies of developed countries. The mechanisms for citizen participation in the non-state pension system are outlined, in particular: (1) placement of funds by participants in non-state pension funds in non-state pension institutions, (2) personal insurance of employees by organisations (conclusion of life annuity insurance contracts, insurance against the risk of disability or death), (3) placing deposits in commercial banks by concluding agreements on opening pension deposit accounts for accumulating pension savings.

The growth of the role of non-state pension funds in the pension system of Ukraine is justified by the socio-economic imbalance between generations caused by the ageing of the population, as well as the low level of pension payments provided in the field of state pension insurance.

It is concluded that Ukraine's pension system should be based on an optimal combination of state and non-state pension provision mechanisms. This will enable Ukraine to achieve European standards of pension insurance and improve the quality of life for pensioners.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійна система України, пенсійне страхування, система пенсійного забезпечення.

Key words: non-state pension provision, non-state pension fund, pension system of Ukraine, pension insurance, pension provision system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Створення державою ефективною системи соціального захисту передбачає пенсійне забезпечення населення на засадах створення гідних умов та якості життя на пенсії. В умовах трансформації пенсійної системи необхідним є гарантування пенсіонерам достатнього для якісного життя доходу та страхування від ризиків протягом трудового життя і в старості. Захист людей від бідності після закінчення трудового життя є відповідальністю держави в усіх країнах світу.

Реалізація реформи пенсійного забезпечення також впливає на фінансову та фіскальну стабільність, адекватний пенсійний дохід, перерозподіл (від тих, хто в іншому випадку мав би великий пенсійний дохід, до тих, хто матиме менші пенсійні виплати) і збереження рівності між різними поколіннями.

В Україні запроваджується трирівнева система пенсійного забезпечення, спрямована на забезпечення диверсифікації джерел формування пенсійних коштів. Обов'язкова пенсійна система, пов'язана з доходом і відіграє важливу роль у досягненні мети, проте недержавні пенсійні фонди, як правило, зосереджуються на працівниках і виключають такі групи, як низькооплачувані працівники, працівники, що працюють неповний робочий день, самозайняті.

Основним принципом недержавного пенсійного забезпечення є незалежність від державної моделі соціального страхування. Недержавні пенсійні фонди доз-

воляють його учасникам реалізувати право на додатковий дохід у пенсійному віці, підвищуючи якість життя пенсіонерів незалежно від обсягу фінансування соціальних виплат у системі обов'язкового пенсійного страхування.

Таким чином, недержавні пенсійні фонди стимулюють соціально-економічний розвиток, допомагають збалансувати видатки державного бюджету на пенсійне забезпечення, підвищують мотивацію до активної трудової діяльності та заощаджень, заохочують літніх працівників залишатися на ринку праці, сприяють вирішенню проблем щодо сталості та адекватності державних пенсій в умовах демографічних змін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні наукові доробки з питань недержавного пенсійного забезпечення в контексті реформування та трансформації економічної системи України знайшли відображення у працях таких учених як: Ачкасова С. [1; 2], Вовк Є., Бірюк С., & Гречанінов Ф. [3], Кулініч Т., & Жайворонок І. [4], Марич М., & Шупер А. [5], Мацук З. [6], Мірошник, Р., & Біська, К. [7], Онишко С., & Федина В. [8], Фурдак М. [9] та інших. Хоча зазначеними науковцями сформовані різні погляди на проблематику удосконалення і розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, спільним є твердження щодо її позитивного впливу на добробут населення та економічне становище майбутніх пенсіонерів.

Водночас, сучасне соціально-економічне становище України, спричинене зовнішніми деструктивни-

Таблиця 1. Цілі пенсійної системи та особливості побудови пенсій

Цілі пенсійної системи	Державна пенсія	НПФ
Допомога бідним	Найбільш ефективний спосіб	Деякі через довгочасну допомогу
Згладжування споживання	Деякі з них можуть бути націлені на певні групи	Притаманна через нижчу заробітну плату
Фінансово стійкий	Залежить від зв'язку між виплатами та внесками	Відповідальний спонсор
Перерозподіл	Так, через податкову систему	Можливо в рамках плану, але не є метою. Податкові пільги можуть мати перерозподільний характер
Рівність між поколіннями	У рамках податкової системи	Так
Справедливість між поколіннями	Можливо	Можливо
Адекватність пільги / коефіцієнт заміщення	Залежить від політики / фінансові наслідки	Залежить від параметрів
Участь у робочій силі	Може послабити та стимулювати	Сильний стимул
Покриття	Лише за умови участі у формальній економіці	Схильні виключати низькооплачувані

Джерело: узагальнено на основі [12].

ми впливами та внутрішніми викликами, потребує теоретичних напрацювань щодо ефективного впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є теоретичне обґрунтування удосконалення і розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в умовах трансформації соціально-економічної системи України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою трансформації пенсійної системи є принципи страхування. Їх основні положення реалізуються за допомогою спільної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення [10; 11].

Рис. 1. Сутність недержавного пенсійного фонду

Джерело: узагальнено на основі [14; 15].

Основна мета пенсійної системи полягає в тому, щоб люди мали фінансові ресурси в старості, тобто гарантований дохід (табл. 1).

В умовах нового суспільного порядку та зі зростанням ролі накопичувальної пенсійної системи підвищується значення недержавних пенсійних фондів (далі — НПФ), які діють не лише як інститути накопичувального пенсійного забезпечення, а й як важливі внутрішні інвестори національної економіки. Економічна функція держави полягає у цілеспрямованому впливі на процеси соціально-економічного розвитку і передбачає стимулювання прогресивних (еволюційних та революційних) змін у соціальному устрої, техніці і технологіях, способі виробництва, людському капіталі [13].

Загалом функціонування НПФ передбачає здійснення ними діяльності в двох взаємопов'язаних напрямках: соціальному — формування надійного джерела матеріального добробуту учасників шляхом

фінансування прийнятного рівня пенсійних виплат, та інвестиційному — накопичення, розподіл та інвестування пенсійних накопичень з метою забезпечення високого рівня прибутковості пенсійних активів (рис. 1).

Відмінна риса недержавного від державного пенсійного забезпечення — це його добровільний характер, тобто якщо державна пенсійна система в Україні заснована на принципі обов'язкового пенсійного страхування та обов'язкових страхових внесків, то недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується на добровільності вибору пенсійної програми та добровільних пенсійних внесках.

Система недержавного пенсійного забезпечення ґрунтується на добровільній участі фізичних та юридичних осіб (крім випадків, передбачених законами) у формуванні пенсійних накопичень, з метою отримання учасниками цього забезпечення додаткових пенсійних виплат.

Законодавчо передбачено кілька шляхів забезпечення пенсіонерів:

- розміщення коштів у недержавні пенсійні інституції;
- особисте страхування співробітників організаціями — укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності чи смерті;
- розміщення вкладів у комерційні банки на депозит — укладання договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладень Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [11].

Недержавне пенсійне забезпечення передбачає регулярне

добровільне перерахування пенсійних внесків до НПФ протягом певного періоду часу та їх приріст за рахунок інвестиційного доходу від їхнього розміщення. Чим більше накопичено пенсійних коштів, тим більшим буде розмір недержавної пенсії. Розмір пенсії розраховується, виходячи із суми пенсійних коштів, сформованих на користь майбутнього пенсіонера та строку виплати недержавної пенсії (протягом певного ряду років чи довільно). Недержавна пенсія та накопичені пенсійні кошти за певних умов підлягають виплаті правонаступникам, тобто успадковуються.

Оскільки система недержавного пенсійного забезпечення побудована та працює на інших принципах, ніж державна пенсійна система, вона має певні особливості та переваги [16]:

1) пенсійні накопичення кожного учасника НПФ завжди персоналізовані та відокремлені від накопичень інших учасників, на відміну від солідарної пенсійної системи;

2) пенсійні внески на користь учасника, крім нього самого, можуть перераховувати роботодавець, профспілкова організація, а також близькі родичі;

3) пенсійні накопичення учасника НПФ є його власністю з моменту надходження внесків на пенсійний рахунок, незалежно від того, хто забезпечував їхнє формування;

4) учасник НПФ сам визначає та призначає свій пенсійний вік (але в межах 10 років нижче або вище від встановленого державою пенсійного віку);

5) протягом усього періоду накопичувальні пенсійні внески інвестуються та приносять йому дохід (відсотки);

6) нарахування інвестиційного доходу проводиться щомісяця за правилом "складних відсотків"; за період накопичення, разом цей дохід може у кілька разів перевищувати суму внесків;

7) вкладник НПФ має право на податкові пільги: пенсійні внески не оподатковуються прибутковим податком у межах встановленої законом податкової пільги;

8) недержавна пенсія не залежить ні від трудового стажу, ні від зарплати та, крім того, не позбавляє учасника НПФ права на державну пенсію;

9) розмір недержавної пенсії визначається тільки загальною сумою пенсійних накопичень учасника, що включає і пенсійні внески, і інвестиційний дохід;

10) учасник НПФ має право і має можливість реально контролювати як суми пенсійних внесків, що надходять, так і величину прибутковості через виписки зі свого пенсійного рахунку;

11) учасник НПФ може бути одночасно учасником декількох НПФ;

12) пенсійні накопичення учасника не можуть "зникнути", оскільки НПФ не може бути оголошений банкрутом та ліквідований законодавством;

13) учасник НПФ має право замінити пенсійний фонд і перевести свої пенсійні накопичення на свій вибір в інший НПФ, в страхову компанію або в банк;

14) пенсійні накопичення у разі смерті учасника успадковуються відповідно до цивільного законодавства України.

Поряд з перевагами, НПФ мають низку недоліків:

— негарантований прибуток. Найчастіше, дохід з недержавного забезпечення вище, ніж пропонує Пенсійний фонд України. Однак НПФ більше залежить від загальної економічної ситуації, тому є ймовірність, що організація може отримати лише невеликий прибуток або навіть мінус. Індиксацію накопичень не передбачено, тому такий варіант накопичень має певний ризик втрат;

— штрафи за прострочення. Вкладник сам вибирає у якому розмірі йому вносити кошти. НПФ може дати йому можливість змінити умови, але це має бути зроблено за правилами, що діють в організації. Якщо прострочити платіж або внести його в меншому обсязі без попередження, то можуть призначити штрафи;

— плата за управління капіталом. Як і будь-який інвестиційний фонд, НПФ бере комісію за управління грошима. Сума варіюється залежно від вимог тієї чи іншої організації, тому при виборі фонду слід ретельно вивчати умови;

— загроза змін законодавства.

Недержавне пенсійне забезпечення може діяти як обов'язкове (за законом) так і добровільне (за тарифними угодами чи колективними договорами) через приватні пенсійні фонди, чи спеціальні пенсійні страхові компанії. Частка НПЗ в сукупних пенсійних виплатах може наблизитися до частки виплат за державними пенсійними системами, а в низці країн - перевищувати їх. У деяких країнах законодавчо надано право повного чи часткового виходу із державної пенсійної системи.

В Україні кожен громадянин через участь у НПФ повинен мати реальну можливість впливати на розмір передбачуваної пенсії, і заздалегідь планувати своє "пенсійне майбутнє". Друга пенсія, що отримується з НПФ дозволяє його учаснику підняти сумарну величину до 60—70% від заробітної плати, яку він отримував перед виходом на пенсію. І, таким чином, досягти рівня європейських стандартів пенсійного забезпечення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зростання ролі недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України обумовлено наявністю соціально-економічного дисбалансу поколінь, причиною якого є старіння населення, а також вкрай низьким рівнем пенсійних виплат, що надаються у сфері державного пенсійного страхування.

Пенсійна система України повинна ґрунтуватись на оптимальній комбінації механізмів державного та недержавного пенсійного забезпечення. Тою мірою, в якій результати системи пенсійної системи з визначеною виплатою пов'язані зі зростанням заробітної плати, а результати накопичувальних угод про постійні доходи пов'язані з ринками капіталу, змішана система забезпечує диверсифікацію виплат особам, що може зменшити загальний рівень ризику з виходом на пенсію.

Подальші дослідження доцільно спрямовувати на науковому пошуку оптимальної моделі формування, управління та державного регулювання недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Література:

1. Svitlana Achkasova, 2018. "Ensuring Financial Security of Non-Governmental Pension Funds in Ukraine,"

Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences — Economic Research Institute, issue 1, pages 152–17.

2. Achkasova, S., Bezrodna, O., & Ohorodnia, Y. (2021). Identifying the volatility of compliance risks for the pension custodian banks. *Banks and Bank Systems*, 16 (3), 113.

3. Вовк, Є., Бірюк, С., & Гречанинов, Ф. (2024). Соціально-економічні координати недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-150>.

4. Кулініч Т. В., Жайворонок І. Р. Тенденції розвитку не державних пенсійних фондів в Україні. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 72—76. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.12.72.

5. Марич М.Г., Шупер А.С. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16>.

6. Мацук З. Недержавні пенсійні фонди: прагматика та проблематика діяльності в Україні. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 3. С. 41—52.

7. Мірошник, Р., & Біська, К. (2023). Проблеми впровадження пенсійного страхування в Україні. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-58>.

8. Онишко С., Федина В. Теоретичні підходи до визначення сутнісної характеристики накопичувальної складової пенсійного забезпечення. *Наукові записки НУ "Острозька академія". Серія "Економіка"*. 2020. № 18 (46). С. 7—84.

9. Фурдак М. М. Система пенсійного забезпечення в Україні — деякі аспекти реформування. *Бізнес Інформ*. 2021. №6. С. 176—183. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-176-183>.

10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.

11. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.

12. Єрмаков Д. Н. Пенсійні системи західних країн: особливості та відмінності. *Людина та праця: наук.-практ. журнал*. 2011. № 10. С. 421—423.

13. Олешко, А. А., Будякова, О. Ю., & Квас, В. О. (2022). Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. *Економіка та держава*, (8), 15—18.

14. Михайлов А. В., Ткач О. Й. Недержавні пенсійні фонди: сьогоднішній погляд у майбутнє. К.: В-во СПД Савчина, 2015. 244 с.

15. Татарин Н., Чепіль Ю., Дунець І. Система недержавного пенсійного забезпечення як спосіб інвестування: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*, 2022, 4 (104), 110—114. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-23>

16. Смовженко Т., Ткаченко Н., Цікановська Н. Недержавні пенсійні фонди у структурі сучасних пенсійних систем: монографія. К.: УБС НБУ, 2012. 310 с.

References:

1. Achkasova, S. (2018), "Ensuring Financial Security of Non-Governmental Pension Funds in Ukraine", *Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences — Economic Research Institute*, vol. 1, pp. 152–17.

2. Achkasova, S., Bezrodna, O., & Ohorodnia, Y. (2021), "Identifying the volatility of compliance risks for the pension custodian banks", *Banks and Bank Systems*, vol. 16 (3), pp. 113.

3. Vovk, Ye., Biriuk, S., & Hrechaninov, F. (2024), "Socio-economic coordinates of non-state pension provision in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-150>.

4. Kulinich, T. and Zhayvoronok, I. (2020), "Trends of the development of private pension funds in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 72—76. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.12.72

5. Marych, M.H. and Shuper, A.S. (2021), "Prospects for the development of non-state pension provision in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16>.

6. Matsuk, Z. (2021), "Non-state pension funds: pragmatics and problems of activity in Ukraine", *Visnyk ekonomiky*, vol. 3, pp. 41—52.

7. Miroshnyk, R., & Bis'ka, K. (2023), "Problems of implementing pension insurance in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-58>.

8. Onyshko, S. and Fedyna, V. (2020), "Theoretical approaches to determining the essential characteristics of the accumulative component of pension provision", *Naukovi zapysky NU "Ostroz'ka akademiiia". Seriia "Ekonomika"*, vol. 18 (46), pp. 79—84.

9. Furdak, M. M. (2021), "Pension system in Ukraine — some aspects of reform", *Biznes Inform*, vol. 6, pp. 176—183. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-176-183>.

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On state social standards and state social guarantees", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (Accessed 25 July 2025).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On non-state pension provision", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (Accessed 25 July 2025).

12. Yermakov, D. N. (2011), "Pension systems of Western countries: features and differences", *Liudyna ta pratsia: nauk.-prakt. zhurnal*, vol. 10, pp. 421—423.

13. Oleshko, A. A., Budiakova, O. Yu., & Kvas, V. O. (2022), "Regulatory role of the state in the recovery of the national economy", *Ekonomika ta derzhava*, (8), 15—18.

14. Mykhajlov, A. V. and Tkach, O. J. (2015), *Nederzhavni pensijni fondy: s'ohodnishnij pohliad u majbutnie [Non-state pension funds: today's view of the future]*, V-vo SPD Savchyna, Kyiv, Ukraine.

15. Tataryn, N., Chepil', Yu. and Dunets', I. (2022), "The system of non-state pension provision as a method of investment: problematic aspects and ways of improvement", *Molodyj vchenyj*, vol. 4 (104), pp. 110—114. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-23>

16. Smovzhenko, T., Tkachenko, N. and Tsikanov-s'ka, N. (2012), *Nederzhavni pensijni fondy u strukturi suchasnykh pensijnykh system [Non-state pension funds in the structure of modern pension systems]*, UBS NBU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2025 р.